

ŽARGON V SLOVENSKEM JEZIKOSLOVJU: POTREBA PO NATANČNEJŠI OPREDELITVI

Jure Cvetek
Maribor

UDK 811.163.6'276

Prispevek obravnava jezikovno zvrst žargon. V središču obravnave so razlike med laično in jezikoslovno rabo izraza ter razlike v položaju žargona v slovenski in angleški jezikoslovni teoriji. Predstavljeni so nekateri pojmi, ki jih angleško jezikoslovje obravnava v okviru žargona, v slovenskem jezikoslovju pa kot taki v preteklosti niso bili dovolj upoštevani.

žargon, jezikovna zvrstnost, socialne zvrsti, funkcijske zvrsti, pogovorni jezik

The paper addresses the linguistic variety jargon. The focus is on the differences between the common and linguistic use of the term, and the differences in the position of jargon in Slovene and English linguistic theory. Some concepts are presented and discussed which are considered as jargon in English linguistics while in Slovene linguistics they have not yet been sufficiently taken into account.

jargon, linguistic variation, sociolect, register, colloquial language

Uvod

V slovenskem jezikoslovju je jezikovna zvrst žargon pojem, ki v preteklosti ni bil deležen veliko obravnave, še najpogosteje je bil kot obrobni pojem obravnavan v raznih terminoloških razpravah. Definicija, na katero se razprave, ki obravnavajo žargon, večinoma sklicujejo, izvira iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja in je danes stara skoraj štirideset let. Pričujoči prispevek zastavlja vprašanje, ali je morda čas za ponovno definicijo žargona, saj ugotavlja, da se obstoječe jezikoslovne definicije razlikujejo tako od aktualne rabe pojma zunaj področja jezikoslovja kot tudi od definicij v tujih jezikoslovjih. V članku so predstavljene nekatere razlike med laično rabo pojma žargon in aktualno jezikovnozvrstno teorijo pri nas. Prispevek se loteva tudi primerjave položaja žargona v slovenščini in angleščini ter predstavlja rešitve iz angleškega jezikoslovja, ki bi bile morda primerne tudi za slovenistiko.

Žargon: problem opredelitve pojma; neskladje med jezikoslovno in laično rabo

V slovenskem jezikoslovju je pojem žargon, kot se uporablja danes, prvi opredelil Gjurin (1974) kot eno izmed interesnih govoric, za katerih skupno poimenovanje so se prej sinonimno uporabljali izrazi sleng, žargon in argo. Opredelil ga je kot »poseben, od sprejetega različen strokoven slovar, ki ga uporablja kaka skupina, združena v skupnem poklicu, konjičku, delu, udejstvovanju ipd., torej tudi govorica, zaznamovana z njim« (prav tam: 66). Medtem ko se izraz žargon v jezikoslovjih drugih južnoslovanskih jezikov še vedno uporablja kot skupno poimenovanje za interesne govorce (Sabljak 2001; Bugarski 2003; Saračević 2007), je v slovenskem jezikoslovju Gjurinova opredelitev postala med jezikoslovci bolj ali manj splošno sprejeta, verjetno predvsem zato, ker je bila sprejeta v Toporišičevo slovnico (Toporišič 2000), pa tudi zaradi podobnosti z opredelitvami v angleškem jezikoslovju, ki je zaradi statusa angleščine v svetu danes v ospredju.

Do neskladij prihaja med laično in strokovno rabo pojma, obstajajo pa tudi razlike med definicijami žargona v različnih jezikoslovljih. Ta prispevek tako med drugim obravnava tudi razlike med rabo izraza žargon v slovenščini in angleščini.

Že Gjurin (1974: 66) ugotavlja, da je »poljudno žargon tudi vsaka govorica stroke, ki je povprečnemu jezikovnemu uporabniku težko umljiva (npr. politični žargon)«. V angleščini je takšna raba v ospredju tudi v jezikoslovlju, nekateri žargon celo enačijo s strokovnim jezikom (prim. Allan 2006), največkrat pa gre za rabo strokovnega jezika v vsakdanjem govoru oz. strokovni jezik v praktičnosporazumevalni rabi (Jemec Tomazin 2010), kar lahko povzroča napačno razumevanje pri slovenskih prevodih nekaterih angleških izrazov, npr. evrožargon (prav tam: 37). Crystal (2001) opozarja tudi na negativno konotacijo izraza *jargon*, zato za žargon v osnovnem pomenu besede uporablja tudi izraz *poklicni dialekt* (ang. occupational dialect).

Različne rabe pojma žargon je v angleškem jezikoslovlju natančneje opredelil Nash (1993), ki loči tri vrste žargonov: 1) žargoni poklica (ang. jargons of profession), 2) žargoni domišljavosti (ang. jargons of pretension), 3) žargoni produkcije (ang. jargons of production). V prvem primeru gre za govorice pripadnikov kakega poklica, ki služijo medsebojnemu sporazumevanju o zadevah poklica oz. stroke. V drugem primeru gre za pretirano rabo zapletenega strokovnega oz. znanstvenega izrazja v nestrokovnem diskurzu z namenom narediti vtis na sogovornika. V tretjem primeru gre za izrazje, ki ga uporabljajo trgovci, politiki ipd. z namenom prepričevanja sogovornika. Za slovensko jezikoslovje bi morala biti zanimiva prav zadnja kategorija, saj se beseda žargon v laični rabi pojavlja predvsem v besedni zvezi *politični žargon*.¹

Politični žargon: kaj je in kam z njim?

Ko govorimo o političnem žargonu kot o terminu, ki se pojavlja v nejezikoslovni rabi, je treba najprej poudariti, da ne govorimo o neformalnem strokovnem izrazju s področja politike oz. politične znanosti, temveč o posebni jezikovni zvrsti, ki jo politiki uporabljajo za komunikacijo z javnostjo in po Nashevi klasifikaciji spada med žargone produkcije.

Kljub temu da nejezikoslovci pojem žargon najpogosteje uporabljajo prav v tej besedni zvezi in s tem pomenom, jezikoslovci, ki se ukvarjajo z žargonom, izraza politični žargon ne uporabljajo pogosto. Humar (2004: 18) tako omenja jezik, ki se je uporabljal v državah nekdanjega komunističnega totalitarizma, »ki je z visoko stopnjo klišejskosti, evfemističnosti, ritualnosti, desemantiziranosti služil politični manipulaciji«, ki pa se ne uporablja več. Če govorimo le o izrazju, povezanem z nekdanjo socialistično družbeno ureditvijo, lahko pritrdimo ugotovitvi, da se raba opušča, vendar s tem ne izginja tudi jezikovna zvrst, temveč se v novem družbenopolitičnem kontekstu pojavljajo novi izrazi, ki imajo enake ali podobne lastnosti in so tvorjeni s podobnim namenom.

Prav tako kot v preteklosti predstavniki oblasti ali političnih opcij ali pa zgolj zagovorniki političnih idej tudi danes uporabljajo klišejsko, evfemistično in desemantizirano izrazje, da bi pri državljanih povečali odobravanje oz. zmanjšali nasprotovanje kaki neprijetni ideji ali ukrepu. Pogosto rabljeni primeri tovrstnega izrazja danes so: povečanje *fleksibilnosti dela* (poseganje v delavske pravice), *konsolidacija javnih financ* (zmanjšanje izdatkov za javno blaginjo), *racionalizacija* (odpuščanje) ipd. Z istim namenom se uporabljajo tudi nekatera metaforična poimenovanja, npr. *zlato fiskalno pravilo* (ustavno določilo o uravnoveženju javnih financ). Podobna jezikovna sredstva uporabljajo tudi za vzbujanje odpora do nasprotnih

¹ Takšno rabo kažejo tudi korpusni podatki, pridobljeni z uporabo korpusa Fidaplus. Avtor izraz socialistični žargon prišteva v isto kategorijo, saj gre za varianto političnega žargona.

idej, politične opcije ali njenih predstavnikov. S tem namenom pogosto rabljena sredstva so: metafora (*kazino-kapitalizem*), hiperbola (*le-
vi fašizem*), pridevniki z negativno konotacijo (*pajdaški/tovariški kapitalizem*, *tranzicijska
levica*), neologizmi (*vegradizacija* javnega
šolstva), za diskvalifikacijo nasprotnikov se
uporablja tudi humor (*virantovanje*).

Vprašanje, ki se zastavlja, je, kako t. i. politični žargon opredeliti v jezikoslovju in kako ga umestiti v zvrstnostni sistem? Ali ga je sploh mogoče opredeliti kot žargon v skladu z v slovenskem jezikoslovju uveljavljeno, v veliki meri splošno sprejeto definicijo žargona kot neformalnega strokovnega jezika? Politični žargon se od žargona kot neformalnega strokovnega jezika bistveno razlikuje po funkciji, saj ne služi medsebojnemu sporazumevanju strokovnjakov o zadevah poklica, temveč prepričevanju laične javnosti. Zvrsti se razlikujeta tudi glede prenosnika in naslovnika: medtem ko gre pri prvi večinoma za govorjeni jezik, rabljen v neposrednem medsebojnem dialogu med uporabniki, se druga pojavlja tako v govorni kot pisni obliki, največkrat v javnih besedilih, namenjenih množičnemu naslovniku. Tudi besedje obravnavanih zvrsti se razlikuje, predvsem v ekspresivnosti, tako je za strokovne žargone najznačilnejše čustveno nevtralnno (neekspresivno) besedje (univerbizirana večbesedna poimenovanja, prevzete besede, kalki, narečno izrazje, krajšave), besedje političnih žargonov pa je pogosto ekspresivno, najpogosteje adherentno. Primer tovrstnega izraza je *tranzicijska levica* – čeprav je izraz *tranzicijski* sam po sebi nevtralen, gre v tem primeru rabe za povezovanje leve politične opcije s tranzicijskim kriminalom.²

Iz navedenega izhaja, da o pojmu političnega žargona ostaja še veliko nedorečenega. Naloga slovenističnega jezikoslovja je, da pojem političnega žargona natančneje definira

in ga opredeli bodisi kot podzvrst žargona bodisi kot samostojno funkcijsko zvrst.³

Kaj pa žargoni domišljavosti?

Pogost primer laične rabe izraza žargon je, morda zaradi vpliva angleščine, označevanje govora, ki ga Nash (1993) označuje s terminom *žargoni domišljavosti*. Ta kategorija označuje govor, za katerega je značilna pretirana raba strokovnega, znanstvenega ali zgolj ekstravagantnega izrazja, kadar to ni potrebno in z namenom narediti vtis na sogovornika. Uporablja se v različnih situacijah. V strokovnem diskurzu gre za pretirano rabo neologizmov in prevzetih izrazov, npr. izposojenk latinskega in starogrškega izvora, kadar bi se lahko enakovredno izrazili tudi preprosteje, z uporabo domačega izraza. V slovenistični stroki so primeri teh izrazov *gramatika* (slovnica), *leksika* (besedje), *sintaksa* (skladnja) itn. Namen rabe teh izrazov je poudarjanje strokovnosti uporabnika, ki želi z razkazovanjem poznavanja bolj kompliciranega strokovnega izrazja s kakega področja implicitno nakazati tudi svojo strokovno usposobljenost oz. kompetentnost na strokovnem področju. Raba tovrstnega izrazja pa ni omejena zgolj na strokovni diskurz, pogosta je tudi v nestrokovni rabi, kjer uporabniki s tem izkazujejo svojo pripadnost stroki ali utrjujejo svoj položaj znotraj skupine strokovnjakov, obenem pa iz diskurza izključujejo nepripadnike stroke. V tem primeru ne gre nujno za strokovno terminologijo, pogosta je tudi raba izrazov, ki jih tradicionalno uvrščamo med žargonizme. Takšen primer navaja Skubic (2005: 137): »Če nekdo reče, da je nekoga 'dal v šraufštok' (ga vzel v precep), to torej ne pomeni, da govori o strokovnem področju, temveč le pove nekaj o sebi – da namreč sodi v družbeno skupino, ki so ji 'šraufštoki' domači.«

Pogojno bi v to zvrst lahko prištevali tudi vsak govor, v katerem govorec uporablja

² Izraz se navadno uporablja za označevanje celotne politične opcije, ne le posameznikov.

³ Morda ustrežno rešitev predstavlja *dvajni govor* (ang. doublespeak), kot ga opredeljuje Crystal (2001), ki sicer v to kategorijo prišteva tudi izraze politične korektnosti.

jezikovna sredstva, s katerimi želi povečati svojo verodostojnost. Takšna sredstva pogosto uporabljajo politiki, ki z rabo strokovno zvenečih tujk poudarjajo svojo intelektualno superiornost ali kompetentnost.⁴ Na tem mestu je dobro opozoriti na razliko med političnim žargonom, kot je bil opisan v prejšnjem poglavju, in žargonom domišljavosti, ki ga uporabljajo politiki, saj pri slednjem ne gre za vrednotenje tega, o čemer je govora, temveč kvečjemu za vrednotenje govornika (kar pa lahko pri uporabnikih posredno, z apeliranjem na avtoriteto govornika, sproži tudi vrednotenje povedanega).

Kakor pri političnem žargonu se tudi pri žargonih domišljavosti zastavlja vprašanje, ali gre pri tem za žargon ali pa ga je treba obravnavati ločeno. Pojav bi moral biti za jezikoslovce vsekakor dovolj zanimiv, da bi si zaslužil jezikoslovno obravnavo.

Sklep

Glede na predstavljeno je slovensko jezikoslovje postavljeno pred odločitev: ali bo pri nadaljnjih obravnavah pojma žargon sledilo aktualni splošni (nestrokovni) rabi, s tem pa tudi mednarodnim trendom, tj. angleškemu jezikoslovju, ki ima zaradi mednarodnega statusa angleščine največji potencial mednarodnosti, ali pa bo vztrajalo pri definicijah, izhajajočih iz domače jezikoslovne tradicije. V vsakem primeru bo za pojave, obravnavane v prispevku, moralo poiskati rešitve, bodisi znotraj pojma žargon ali onkraj njega.

Viri in literatura

- ALLAN, Keith, 2006: Jargon. Keith Brown (ur.): *Encyclopedia of language and linguistics: second edition*. Amsterdam idr.: Elsevier. 109–112.
- BUGARSKI, Ranko, 2003: *Žargon: lingvistička studija*. Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug.
- CRYSTAL, David, 2001: *The Cambridge Encyclopedia Of The English Language*. Cambridge: Cambridge.
- Fidaplus, Korpus slovenskega jezika: <http://www.fidaplus.net>.
- HUMAR, Marjeta, 2001: Tipologija žargonskega izraza v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in modernih terminoloških slovarjih. *Filologija* 36/37. 209–219.
- HUMAR, Marjeta, 2004: Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije. Marjeta Humar (ur.): *Terminologija v času globalizacije. Zbornik prispevkov s simpozija, Ljubljana, 5.–6. junij 2003*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 17–31.
- JEMEC TOMAZIN, Mateja, 2010: *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- NASH, Walter, 1993: *Jargon: its uses and abuses*. Oxford: Blackwell.
- SABLJAK, Tomislav, 2001: *Rječnik hrvatskog žargona*. Zagreb: V. B. Z.
- SARAČEVIĆ, Narcis, 2007: *Rječnik sarajevskog žargona: prilog leksikografiji bosanskog jezika*. Zenica: Vrijeme.
- SKUBIC, Andrej. E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

⁴ Morda lahko sem prištevam tudi nasproten pojav, tj. raba preprostejšega izraza z namenom približati se naslovniku (npr. volilni bazi), ki se tako lažje identificira s sporočilom, povedanim v njemu domačem jeziku. Npr., kadar poslanec ljudske stranke uporablja izraz *šparprogram* namesto *varčevalni program*.